

УДК 94(477.83-25):725.12.04.,187/188”

Будівля Галицького сейму: амбіції, можливості, смисли

Мар'ян МУДРИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України ім. М. Грушевського,
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна
m_mudryi@yahoo.com*

Символіка будинку Галицького сейму, спорудженого у Львові в 1878–1881 рр., була результатом не тільки фінансових чи мистецьких (естетичних), а й політичних компромісів. Більш чи менш свідомо політичні та інтелектуальні еліти краю прагнули отримати споруду, яка засобами архітектурного простору та уяви мала згуртувати галицьку спільноту навколо ідеї автономії. Замовники будівництва вважали, що сеймова споруда повинна утверджувати напрям історичного розвитку Галичини і регіональну столичність Львова. В історії міста це була перша відверта спроба влади підпорядкувати архітектуру політичним завданням. Найбільший дослідницький інтерес в оздобленні будинку Галицького сейму викликають скульптурні алегорії, які можна було трактувати по-різному. Вони відображали тогочасну доволі рухому ідентичність галицької провінції – між імперськістю та національністю. Іншим ідеологічним компромісом була площина польсько-українських відносин. Сеймова споруда та її символізм, з точки зору польської правлячої більшості, мали вказувати на бажане для польських еліт місце русинів у галицькій спільноті. Його визначали уявлення про річпосполитську єдність, яка поступово зазнавала перетворень на засадах модерного польського націоналізму.

Ключові слова: Львів 70–80-х років XIX ст., Галицький сейм, громадський простір, архітектура, ідентичність.

„Історія будови гмаху* сеймового повинна бути нам відомою”, – так у 1883 р. депутат Микола Антоневиц, професор Перемиської гімназії, вимагав від Крайового виділу фінансового звіту про витрати на спорудження будинку Галицького сейму¹. Сьогодні фінансовий бік цієї справи назагал відомий. Однак Антоневиців заклик не втратив притягальної пізнавальної сили дотепер. Мірою

* Від польськ. *gmach* – великий будинок.

¹ Stenograficzne Sprawozdania z pierwszej sesji piątego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1883. [Lwów, 1883]. T. 1. Pos. 9 (2 X 1883 r.). S. 212 („historja budowy gmacha sejmowoho powynna buty nam widomoju”).

того як змінювалося розуміння минулого виникали нові питання. Сьогодні вивчення міста неможливе без дослідження архітектури як діяльності, невіддільної від соціального та політичного замовлення. „Після встановлення нової політичної влади в архітектурі відразу розпочинається пошук засобів вираження змін, що відбулися у суспільстві, тобто пошук нових яскравих метафор та зрозумілих всім змістів”, – пише історик архітектури Богдан Черкес². Організація міського простору таким чином стає джерелом для вивчення історії влади і політичних еліт, для розуміння способів формування новочасних ідентичностей.

Будинок Галицького сейму (згодом головний корпус Університету Яна Казимира, а тепер Львівського національного університету імені Івана Франка) є невід’ємною частиною презентації сучасного образу Львова. Від недавнього часу ця споруда має свою історіографію³. У популярних і наукових публікаціях, крім історії самого проектування і будівництва, з’явилися й питання світоглядного плану: які ідеї хотіли донести будівничі сейму до сучасників і майбутніх поколінь? як відбилися в оформленні споруди імперська та національні ідентичності? що мав символізувати будинок Галицького сейму в площині українсько-польських відносин? як змінювалося призначення і образ споруди відповідно до політичних перетворень у регіоні? Метою публікації є на прикладі спорудження будинку Галицького сейму показати зв’язок архітектури з ідейно-політичними перетвореннями в суспільстві.

Феномен парламентської споруди. Будинок Галицького сейму належить до тих споруд, поява яких була зумовлена практичними потребами, але водночас вона була витворена уявою та наділена символікою. Як розуміти будівлю? Чи існує щось таке, як філософія споруди? Шукаючи відповіді на ці запитання, найчастіше доводиться натрапляти на такі словосполучення, як „філософія приватного / власного дому”, „філософія сімейного дому”, у цьому ж контексті – й „філософія дерев’яного дому”. Нині, як видно, прийнято робити

² Черкес Б. Національна ідентичність в архітектурі міста. Львів, 2008. С. 28.

³ Starzyński P. Budowa gmachu Sejmu Krajowego we Lwowie w latach 1877–1881 // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura / Studia z dziejów Lwowa pod red. H. W. Żalińskiego i K. Karolczaka. Kraków, 1998. Т. II. С. 133–136; Черкес Б., Гофер Е. Галицький сейм. Львівський національний університет ім. І. Франка / Історико-архітектурний атлас Львова. Серія II „Визначні будівлі”. Зош. 4. Львів, 1999; Аркуша О., Мудрий М. З історії спорудження будинку Галицького крайового сейму у Львові // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць. Львів, 2001. Вип. 4. С. 133–144; Szuro S. Powstanie gmachu Sejmu Krajowego we Lwowie (budynek obecnego Uniwersytetu Lwowskiego) // Studia Polsko-Ukraińskie / Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu. 2006. Т. 1. С. 135–143; Grodziski S. Dyskusja o galicyjskich symbolach // Grodziski S. Studia Galicyjskie. Rozprawy i przyczynki do historii ustroju Galicji / Redakcja i słowo o autorze G. Nieć. Kraków, 2007. С. 283–289.

акцент на приватності, сімейності. Однак так було не завжди. У ХІХ ст. в межах тогочасних стилів мислення і діяння сформувався своєрідний культ громадської споруди – будівлі, позбавленої приватності, яка не тільки промовляла до естетики людини, а й оповідала, ким ця людина була, є чи якою має стати.

Так чи інакше, будинок не може існувати сам по собі. Він набуває значення тільки у зв'язку з людьми, які його споруджували, використовували чи просто споглядали⁴. У ХІХ ст. будинок – поряд з тим, що був частиною фізичного простору людини, – став ще засобом самоідентифікації особи, інструментом творення колективних ідентичностей. Особливою в цьому плані є символіка громадських споруд, насамперед парламентів. У будинку парламенту (представницької установи) кожен громадянин міг побачити частку себе. Така споруда зазвичай, окрім інших, мала функцію наближати людину до влади, перетворювати політику і владу в частину повсякдення.

Феномен Галицького сейму полягав у тому, що ця представницька інституція знаходилася в місті, однак була символом не так самого міста, як навколишньої політичної території. Більшість населення у Львові становили поляки, тоді як у регіоні – русини/українці, неприхильно налаштовані до будь-яких інституцій, які могли нагадувати про Річ Посполиту. Якщо взяти до уваги, що у випадку Львова навколишня територія була в етносоціальному плані іншою, не завжди приязною, то поява в місті спочатку самого сейму⁵, а згодом спеціального приміщення для нього не тільки підкреслювала „столичний” статус міста, а й привносила в міське життя „чужість”, інколи невизначену. Депутати, які щороку з'їжджалися до Львова на сеймові сесії, надавали місту неповторного колориту, створюючи рухливий образ крайового суспільства. Були серед депутатів і звичайні селяни, які завдяки сейму опинялися в одному місці з родовитими аристократами.

Парламентські будівлі зазвичай вдовольняли амбіції містян і водночас робили будь-яке місто відкритим, наче беззахисним перед новими віяннями,

⁴ Про обмеженість для розуміння міста тільки просторової перспективи і потребу бачити міський простір через людину писав свого часу (на прикладі Познані) польський соціолог Флоріан Знанецький: „За точку відліку ми обрали поняття міста як цілісності непросторової, людської, такої, що реалізується в досвіді й діяльності людей. Люди справді живуть на міській території і з цієї причини вважаються „ мешканцями” міста; просторові умови їхнього життя впливають на це життя: втім, це не означає, що вони можуть бути повністю поміщені в цю територію як будинки або трамваї. Зрештою, вони є не тільки тілами, а й особами, які відчують та діють, і в цьому плані не вони знаходяться в місті, а – якщо так можна сказати – місто знаходиться у сфері їхнього спільного досвіду й діяльності, вони його створюють як найскладнішу соціальну структуру” (*Znaniecki F. Miasto w świadomości jego obywateli: z badań Polskiego Instytutu Socjologicznego nad miastem Poznaniem. Poznań, 1931. S. IX–X*).

⁵ Докладніше див.: *Аркуша О. Відкриття Галицького крайового сейму у Львові // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa / Pod red. K. Karolczaka. Kraków, 2002. T. IV. S. 135–164.*

породжували боязнь перед майбутнім. У XIX ст. місто-столиця, де відбувалися засідання парламенту, переставало належати собі, втрачало самодостатність, бо мусило узгоджувати свої інтереси з інтересами цілого політичного утворення. Миттева поява нових людей, осередків та інституцій відкривала для нього інше життя. Так само було зі Львовом. Перетворення Львова в 1860-х роках у „столицю” автономного в монархії Габсбургів краю „Королівства Галичини і Лодомерії / Володимирії з Великим князівством Краківським...” підвело ризик під минулим періодом провінційності, коли місто шукало опору в іншому центрі, передаючи йому розв’язання своїх проблем. Відтепер доводилося самостійно приймати рішення і нести тягар відповідальності: Львів став орієнтаційним центром для всієї провінції.

Тоді, у 1860-х роках, у Львові сформувалася особлива суспільно-політична атмосфера, що стала своєрідною візитною карткою міста аж до Другої світової війни. Вона виникла на основі взаємодії провінційних – у свідомості й побуті – стандартів життя більшості львів’ян і завданнями адміністративно-політичного й культурно-освітнього центру великої провінції. З точки зору політичної культури Львів не був толерантним містом. Політичні дискусії часто виплескувалися тут на вулиці, де захоплювали найрізноманітніші верстви населення, а їх атмосфера досягала критичної перед вибухом межі. Головна причина цього полягала в тому, що суспільно-політичну атмосферу в місті дедалі частіше визначала не міська інтелігенція, а діячі з-поза Львова. Необхідність утвердитися у великому й не завжди прихильному місті змушувала їх діяти підкреслено активно, шукати підтримки в найнижчих верствах міського суспільства, бути популістами⁶.

Перетворення, яких у XIX ст. зазнавало місто, були частиною великих суспільних змін. По суті, це було звільнення від старих залежностей і водночас творення нових, як-от: розширення простору життя людини нерідко поєднувалося зі збідненням її уяви, а намагання (під впливом новітніх ідеологій) заглянути у віддалене майбутнє часто повертало людину в глибоке минуле. Під таким кутом зору можна стверджувати, що одним із завдань парламентських споруд було забезпечити не тільки політичну рівновагу, а й уявлену тривкість і зв’язок епох. Така будівля повинна була нагадувати про минуле, забезпечувати теперішнє й інтригувати майбутнім.

Деякі історичні відомості. Галицький крайовий сейм – представницько-законодавчий орган австрійської провінції „Королівство Галичини та Лодомерії / Володимирії з Великим князівством Краківським...” (у повсякденній практиці використовували назву „Галичина”), який діяв у 1861–1914 рр. (формально ліквідований у 1920 р.). Після ліквідації сейму в його приміщенні розташувався Львівський університет (тоді Університет Яна Казимира). У перші два

⁶ Докладніше див.: Мудрий М. Активізація суспільно-політичного життя [у Львові] у 60–70-х роках XIX ст. // Історія Львова. У трьох томах / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів, 2007. Т. 2: 1772 – жовтень 1918. С. 222–237.

десятиліття діяльності сейму пленарні засідання відбувалися в редутовому (бальному) залі театру Скарбека. Питання про потребу спеціального приміщення для сейму вперше обговорювали в 1869 р., остаточне рішення про це було прийняте щойно в 1874 р., а будівництво здійснене протягом 1878–1881 рр. Головним організатором будівництва був виконавчий орган сейму – Крайовий віділ, який збирав матеріали, здійснював торги, укладав угоди і реалізував плани⁷. Від 1881 р. засідання сейму відбувалися у новозбудованому приміщенні.

Будівля Галицького сейму належить до тих львівських споруд, навколо яких сформувався розлогий у часі й тематиці ідейний дискурс. Подекуди він підпорядкував собі навіть функціональне призначення споруди. У ході будівництва приміщення для Галицького сейму відбилися усі важливіші питання, які турбували місцеву суспільність – зокрема, фінансове становище провінції, бачення її минулого й майбутнього різними верствами, естетичні смаки тогочасної епохи, ідеологічні платформи політичних угруповань, українсько-польські відносини. З часом ця символіка, якою була наділена сеймова споруда, тільки посилювалася. Будівля Галицького сейму була в міському просторі Львова спорудою, яка відбивала політичні реалії свого часу: забезпечувала перехід від імперської до національної історії.

Головна лінія напруги, яка була пов'язана з будівництвом сеймового приміщення, знаходилася в площині українсько-польських відносин. Навіть закладення наріжного каменя під сеймовий будинок, яке відбулося в неділю 29 вересня 1878 р., призвело до національного скандалу. Депутати-русини виступили з протестом проти ігнорування української мови в грамоті, що була покладена під наріжний камінь (грамота була складена польською і латинською мовами). Апелюючи до конституційної норми про крайові мови, вони стверджували, що через таке нехтування „руського язика” вбачають „народність руську в Галичині покривдженою і оскорбленою”. Маршалок сейму й одночасно голова Крайового віділу Людвік Водзіцький був змушений виправдовуватися. Невключення українського тексту до грамоти він визнав помилкою, але пояснив її простою забудькуватістю і надмірною зайнятістю організаторів урочистості⁸.

Національно-політичне навантаження, яке від початку тяжіло над спорудою Галицького сейму, проявлялося й пізніше. І тоді, коли в листопаді 1918 р. упродовж трьох тижнів вуличних боїв, які українці та поляки вели за Львів, будинок Галицького сейму знаходився в руках українців і був одним із їхніх головних

⁷ *Malecki M.* Wydział Krajowy sejmu galicyjskiego. Geneza, struktura i zakres kompetencji, następstwo prawne. Kraków, 2014. S. 80–82.

⁸ Stenograficzne Sprawozdania z drugiej sesji czwartego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1878. [Lwów, 1878]. Pos. 10 (2 X 1878 r.). S. 201–202 („podpisani wydiaczy czerez załyszenie ruskocho jazyka na reczenom dokumenti, narodność ruskoju w Hałycii pokrywdżennoju i oskorbłenoju”).

опорних пунктів⁹, і тоді, коли в 1920 р. (спочатку тимчасово, а від 1923 р. на постійно) у сеймовому будинку розташувався головний корпус Львівського університету, який був перейменований в Університет Яна Казимира і знову став для поляків символом національної перемоги, а для українців – зверхності польської влади, поразки та національної несправедливості¹⁰, і тоді, коли в 1939 р. було створено радянсько-український (правда, розуміння університету українцями і радянською владою різнилося) Львівський державний університет імені Івана Франка, а від польської присутності в цьому приміщенні до другої половини 1940-х років нічого не залишилося.

Амбіції. Ідея будівництва спеціального приміщення для Галицького сейму та Крайового віділу (виконавчого органу сейму) визріла в розпалі гострих дискусій між польськими політиками й австрійським урядом навколо питання автономії провінції. Натхненником ідеї сеймової споруди був крайовий маршалок Леон Сапега, один із творців галицької автономії. Мірою того як автономія ставала реальністю, а політичні пристрасті вщухали, зростали амбіції польських еліт. Засідання в театрі наштовхували на думки. У місці засідань сейму відбувалися не тільки театральні спектаклі, а й бали, і навіть укладали важливі торговельні контракти¹¹. Уперше публічно вказав на цю невідповідність на одному із сеймових засідань у 1871 р. Юліан Дунаєвський, пізніший міністр, дивлячись вочевидь на вимальовану на стелі театральної зали веселу балетну сцену¹². У

⁹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, 1998. С. 51–106; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів, 2003. С. 154, 176, 179, 203 та ін.; Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie / A. Redzik, R. Duda, M. Mudryj, Ł. T. Sroka, W. Wójtiewicz-Rok, J. Wołczański, A. K. Wróblewski; Całość zredagował, wstępem i zakończeniem opatrzył A. Redzik. Kraków, 2015. S. 158–159.

¹⁰ Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza... S. 163, 165–167. До Другої світової війни над входом до зали ім. Коперніка (колись зали засідань сейму) містилася інскрипція: „W roku akademickim 1919–1920, Wszecznicy tej istnienia dwieście pięćdziesiątym dziewiątym, gdy po wojny światowej ciężkich przejściach, a zamachów drogiemu miastu grożących przewycięzeniu pełnie pracy szczęśliwie podjęto, wszedł Uniwersytet Jana Kazimierza, z woli Rządu Rzeczypospolitej, za rektoratu Alfreda Halbana, w progi gmachu dawnego sejmu dzielnicowego święcąc w nim d. 3 maja 1920 rocznicę Konstytucji. Wdzięcznością względem Ojczyzny przejęci Rektor Jan Kasprowicz i Senat, w roku akademickim 1921–1922, oddanie tego gmachu trwałej pamięci przekazują, na ucałowanie polskiej na chlubę, młodzieży na pożytek” (Ibid. S. 166–167). Ця інскрипція є добрим джерелом для відкриття символіки сеймового будинку. Вона виразно понижувала Галицький сейм, акцентуючи на його локальності, а водночас зв’язувала воедино Конституцію 1791 року, ухвалену в умовах поділів Речі Посполитої, з польсько-українською війною 1918–1919 років і відновленням польської держави.

¹¹ Докладно про внутрішнє планування театру Скарбека, зокрема про редутову залу, див.: Ямаи Ю. Театр графа С. Скарбека в контексті європейської архітектури. Львів, 2012.

¹² Stenograficzne Sprawozdania z drugiej sesji trzeciego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem w roku 1871. [Lwów, 1871]. Pos. 21 (13 X 1871 r.). S. 23.

баченні польських політиків, сеймова будівля мала підкреслити значимість Галичини як польської автономії у складі монархії Габсбургів, символізувати життєздатність галицької автономії, акцентувати на її неподільності. На одному із сеймових засідань у 1877 р. депутат Оттон Гауснер наголошував, що зведення сеймової споруди свідчатиме про „віру в майбутнє, міцність і непорушність крайового самоуправління”¹³. Така споруда відображала бачення поляками Галичини як моделі майбутньої відновленої польської держави.

Галицькі еліти намагалися наслідувати в культурі „віденський стиль” з його чітко вираженим у архітектурі „духом місця” (*genius loci*), що поєднував у собі деякі „константи” з поточною актуальністю¹⁴. Цій меті насамперед були підпорядковані пошуки відкритої ділянки для будівництва. Так, головно з просторових міркувань, були відхилені фінансово вигідна пропозиція куратора Оссолінеуму князя Єжи Любомирського стосовно спорудження будівлі Галицького сейму в частині парку Оссолінських – сеймовий будинок у такому разі мав одним боком упиратися в узгір’я Цитаделі¹⁵. Так само з просторових (і теж фінансових) причин був відхилений проект будівництва сейму на площі Каструм і прилеглих до неї ділянках*. Тоді ця площа була оточена вузькими вуличками, які утруднювали доїзд та обмежували доступ світла. Відтак вибір зупинився на території, яка добре проглядалася і давала можливість підкреслити вагомість споруди: поблизу Міського (Єзуїтського) парку між вулицями Словацького (нині Університетська), Міцкевича (Листопадового Чину), Майерівською (Січових стрільців) і Костюшка.

Про амбіції галицької еліти свідчила теж спеціальна делегація, відряджена наприкінці 1874 р. в європейські столиці для вивчення архітектурних планів парламентських будівель та найсучасніших систем опалення, вентиляції й

¹³ Stenograficzne Sprawozdania z pierwszej sesji czwartego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W[ielkiem] Ks[ięstwem] Krakowskiem w roku 1877. [Lwów, 1877]. Pos. 9 (23 VIII 1877 r.). S. 251 („w uchwaleniu tej budowy, w tej myśli jest wyraz ufności w przyszłość, trwałość i nienaruszalność samorządu krajowego”).

¹⁴ Стригалева А. А. „венском стиле” // Художественная культура Австро-Венгрии: Искусство многонациональной империи. 1867–1918 / Отв. ред. Н. М. Вагапова, Е. К. Виноградова. Санкт-Петербург, 2005. С. 51–74. Про віденські впливи на архітектуру Львова та її залежності від політики також див.: Пурхля Я. Віденські впливи на архітектуру Львова (1772–1918) // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ століття / Гол. ред. О. Федорук. Київ–Чернівці, 1999. С. 79–94; Prokopovych M. Habsburg Lemberg: architecture, public space, and politics in the Galician capital, 1772–1914. West Lafayette, Indiana (Purdue University Press), 2009.

¹⁵ Szuro S. Powstanie gmachu Sejmu Krajowego we Lwowie... S. 137.

* Приблизно в тому місці, де тепер знаходиться Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, будинок економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка і приміщення Національного музею у Львові.

освітлення. Делегація складалася з двох осіб – радника Вишого крайового суду, члена Крайового виділу Октава Петруського та директора гімназії Амброзія Яновського. У листопаді-грудні 1874 р. делегація відвідала Відень, Дрезден, Берлін, Брюссель, Париж, Мюнхен і Пешт (побувати в Берні й Туріні завадили снігові замети), де оглянула будинки парламентів, театрів, бірж, лікарень, лазень, пралень тощо¹⁶. Наступним кроком (у 1875 р.) було оголошення міжнародного конкурсу на проект будинку Галицького сейму, який передбачав суттєві премії для переможців. Конкурсом зацікавилися більше ста архітекторів, а на розгляд журі, яке очолював крайовий маршалок, надійшло 30 проектів¹⁷.

Можливості. Відкриті автономією перспективи йшли в парі з обмеженнями. Питання коштів на будівництво було темою гострих дискусій між депутатами. І хоча ці суперечки мали національно-політичний підтекст, ініціатори будівництва були змушені рахуватися зі скупими фінансовими можливостями провінції. Це було головною причиною, через яку журі конкурсу відмовилося від реалізації проекту талановитого архітектора віденської школи Отто Вагнера. Кінцевий варіант проекту будівлі Галицького сейму розробив у 1876–1877 рр. на замовлення Крайового виділу директор львівського міського будівельного управління Юліуш Гохбергер, уродженець Познані, випускник Королівської будівельної академії в Берліні. Проект Гохбергера був здешевленою компіляцією результатів попереднього конкурсу. Підсумовуючи свою роботу, архітектор вказував на „пригноблене враження”, позаяк витрати на будівництво перевищили плановану суму¹⁸.

Попри обмежений бюджет провінції та матеріальні нестатки більшості мешканців, на будівництво було витрачено величезну суму – понад 1 млн 300 тис.

¹⁶ Sprawozdanie z czynności Wydziału krajowego za czas od 1 lipca 1874 do 31 stycznia 1875 [11 III 1875 r.] // Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z siódmej sesji trzeciego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W[ielkiem] Ks[ięstwem] Krakowskiem z r. 1876. Aleg. II/6. S. 1–19.

¹⁷ Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie budowy gmachu na pomieszczenie Wysokiego Sejmu i Wydziału krajowego [15 II 1876 r.] // Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z siódmej sesji trzeciego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W[ielkiem] Ks[ięstwem] Krakowskiem z r. 1876. Aleg. VII. S. 1–15 + Aleg. 1–11; Sprawozdanie Komisji administracyjnej w przedmiocie budowy gmachu dla Sejmu i Wydziału krajowego [b. d.] // Ibid. Aleg. LXIV. S. 1–9.

¹⁸ Черкес Б., Гофер Е. Галицький сейм... С. 6–7; Odpis opisu projektu gmachu dla Sejmu i biór Wydziału krajowego [15 II 1877 r.] // Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z pierwszej sesji czwartego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z W[ielkiem] Ks[ięstwem] Krakowskiem z r. 1877. Aleg. 9/2. S. 15–24; Sprawozdanie Wydziału krajowego w przedmiocie budowy gmachu na pomieszczenie Wysokiego Sejmu i Wydziału krajowego [30 III 1877 r.] // Ibid. Aleg. 9. S. 5; Odpis podania Dyrektora urzędu budowniczego miejskiego we Lwowie, Pana Hochbergera, przedłożonego do L. W. kr. 5.148/1877 wraz z projektem budowy gmachu sejmowego // Ibid. Aleg. 9/5. S. 31–32.

Ілюстрація 1. Будинок Галицького крайового сейму. Перед 1898 р.
Фото Едвард Тшемеський / Edward Trzemeski.

Дж.: Електронний ресурс. Режим доступу: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lviv_university_old.png

золотих ринських¹⁹. Нестатки населення стали темою популістських виступів у сеймі не тільки українських (що сприймали за природне²⁰), а й польських депутатів, особливо зі східної частини провінції, так званих подоляків (виразників

¹⁹ Sprawozdanie ostateczne Wydziału krajowego o budowie gmachu sejmowego [28 VIII 1884 r.] // Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z drugiej sesji piątego peryodu Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Ks[ięstwem] Krakowskiem z r. 1884. Aleg. 22. S. 1–23.

²⁰ Траплялося, що й українські депутати заявляли про свої амбіції у зв'язку з планами спорудження сеймової будівлі. Однак вони робили це головню з австрофільських позицій. Таким був виступ Василя Ковальського, представника так званої староруської партії і радника Крайового суду, який у 1877 р. під час дискусії про кошти будівництва заявив, що в ім'я об'єднуючої ідеї парламентаризму та автономії простий народ, незважаючи на бідність, „не хоче скупити” [Stenograficzne Sprawozdania... w roku 1877. Pos. 9 (23 VIII 1877 r.). S. 257–258]. Тоді польська більшість потрактувала цей виступ Ковальського із захопленням – як слово на захист фактично польської автономії, не звернувши увагу на підтексти – зокрема на використаний промовцем аргумент про потребу розвитку в інтересах простолюду представницьких інституцій і про будівлю сейму як „пам'ятку ідеї автономії”: „A meni wydtyt sia, szczo jesly kto buduże takij gmach, to tym samym dowodyt, szczo maje nadzieju w swoju buduczność (brawa). Toja pałata dołżna staty sia wyrazom wełykoj idei, t.j. krajowej autonomii, chyba ne majete dowireju do sebe i do autonomii! Kto maje toje dowirenje, toj dołżen dla swojej idei wystawyty jakuś pamiatku (brawo i oklaski)” (Ibid. S. 257).

інтересів польських землевласників), які вбачали в парламентаризмі загрозу для свого існування. Граф Антоній Голєєвський, власник великих земельних маєтків поблизу Коломиї і Стрия, заявляв у 1877 р., що „не є завданням сейму ставити монументальні споруди ані для Львова, ані теж для Галичини”²¹. Стосунки з руським (українським) селянством польські землевласники до останнього намагалися будувати на патріархальних засадах, вдаючись на засіданнях сейму до спекулятивних заяв про опіку над простолюдом. „Питаю, – звертався граф Александер Круковецький, землевласник зі села Аксманичі поблизу Перемишля, до сеймової аудиторії в тому самому році, – чи ми насправді є такими багатими, аби могли такі чудові споруди будувати. [...] Переконалий, що буде будинок великий чи малий, місто Львів назавжди залишиться провінційним. А економією цього будинку дамо народові так важко зібрані гроші”²².

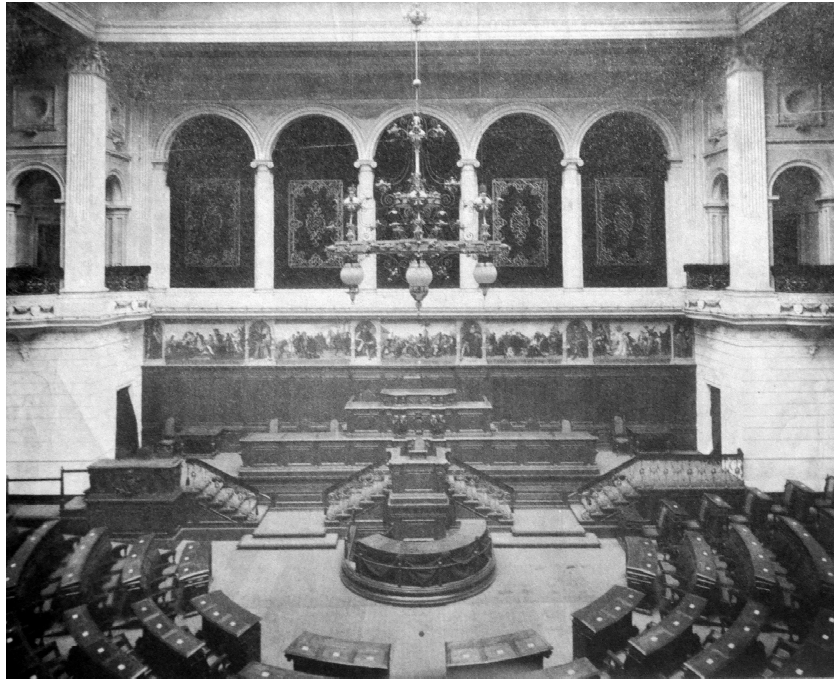
Смисли. Говорити про смисли в контексті будівлі Галицького сейму складно, бо вони з часом змінювалися. Практично вся символіка була виражена через скульптурні алегорії. В ідейному навантаженні сеймових скульптурних композицій проглядаються три теми: I) „органічної праці”, що передбачала використання легальних можливостей для зміцнення матеріальних та інтелектуальних сил народу (алегоричні скульптурні композиції перед входом, які символізують Освіту і Працю), II) Галичини як частини ширшої Вітчизни [надаттикова композиція, яка зображає „генія Вітчизни” (жіноча постать), що встановлює опіку над Галичиною, втіленою в персоніфікаціях Вісли (жіноча постать) і Дністра (чоловіча постать)], III) українсько-польської цивілізаційної єдності [обабіч схової клітки, на рівні другого поверху, були вміщені дві скульптурні пари польських і русько-українських правителів – Мешка I та Володимира Великого (князів, що запровадили християнство), Казимира Великого і Ярослава Мудрого (законодавців у своїх державах); зал засідань прикрашало полотно „Люблінська унія” авторства Яна Матейка²³].

Найбільший простір для різночитань викликала надаттикова композиція. Як трактувати її центральну жіночу постать? Початково комітет, створений Крайовим віділом для підготовки проекту оздоблення сеймового будинку, пропонував розташувати на аттику скульптурну групу „Законодавство, яке бере під опіку Польщу і Русь”, нав’язуючи таким чином до постулатів Гадяцької унії

²¹ Stenograficzne Sprawozdania... w roku 1877. Pos. 9 (23 VIII 1877 r.). S. 252 („nie jest zadaniem Sejmu, aby monumentalne dzieła stawiał dla Lwowa lub też i dla Galicyi”).

²² Ibid. S. 254–255 („Pytam się, czy rzeczywiście jesteśmy tak bogaci, abyśmy mogli tak znakomite gmachy budować. [...] Jestem przekonany, że, czy gmach będzie wielki, czy mały, miasto Lwów na zawsze zostanie prowincjonalnem. A oszczędzeniem tego gmachu damy temu ludowi pieniądze, które tak ciężko są zebrane”).

²³ Про русько-українські сюжети у творчості Я. Матейка докладно див.: *Świątek A.* „Lach serdeczny”. Jan Matejko a Rusini. Kraków, 2013.

Ілюстрація 2. Зал засідань Галицького крайового сейму. 1900 р.

Фото Зигмунт Гольдгаммер / Zygmunt Goldhammer.

Дж.: Історія Львова. У трьох томах / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів, 2007. Т. 2: 1772 – жовтень 1918. С. 261.

1658 року²⁴. Однак під тиском політичних міркувань переважила думка, що ключова композиція повинна відкривати більше простору для уяви, дистанціювати від проблеми українсько-польського роздвоєння. Як не парадоксально, цього було можна досягнути не розширюючи, а звужуючи перспективу. Ще в 1871 р. у промові на захист ідеї будівництва сеймового приміщення Ю. Дунаєвський звертався до близьких і зрозумілих кожному понять „дому” і „родини”²⁵.

²⁴ *Grodziski S.* Dyskusja o galicyjskich symbolach... S. 285.

²⁵ *Stenograficzne Sprawozdania...* w roku 1871. Pos. 21 (13 X 1871 r.). S. 23 („niektóre szlachetne dążności z dziedziny życia prywatnego mogą nam posłużyć za wskazówkę i w życiu publicznem. Znane panom usiłowania czynione na zachodzie Europy, dążące do tego, aby i jak najmniej zamożnym ułatwić nabycie domu. [...] Bo dopiero w tym cichym na zewnątrz zamkniętym własnym przytulku nabywa rodzina to poczucie swej odrębności [...] Otóż i my [...] dążymy wraz z Wydziałem krajowym do tego, aby Sejm jako przedstawiciel wielkiej rodziny całego kraju [...] się osiadł i ustalił w własnym gmachu i dał niejako krajowi pomyślną wróżbę ustalenia się jego stosunków i położenia”).

Центральним образом надаттикової композиції стала „Галичина”. Цей задум реалізував варшав’янин Теодор Ригер, який мешкав тоді у Флоренції, згодом автор пам’ятника Адаму Міцкевичу на краківському Ринку. Прихований зміст полягав у прагненні поляків представити Галичину як частину Польщі-Вітчизни, водночас ця сама композиція давала змогу побачити в центральній жіночій постаті тільки Галичину (не Польщу) – такий собі „геній краю”, а в розміщених обабіч персоніфікаціях Дністра і Вісли відчитати „русина” і „мазурку”, що відповідало настроям українського населення, а також відображало політичні очікування Відня. Різним теж було трактування поляками й українцями Люблінської унії²⁶. Зі сформованого навколо сеймової будівлі дискурсу видно механізми народження модерних націоналізмів, коли одні й ті самі символи в різних середовищах набували різного, нерідко протилежного значення.

Будівничі Галицького сейму були змушені рахуватися з австрійським (імперським) розумінням крайових представницьких органів. У вересні 1880 р. ще не вивершений будинок Галицького сейму відвідав цісар Франц Йозеф І. Преса по-різному представила цю подію. Якщо українське народовецьке „Діло” обмежилося лаконічною згадкою²⁷, то краківський консервативний „Czas”, який виражав позицію правлячої „партії”, писав розлогіше, з акцентом на побажання цісаря: „аби цей гарний будинок став храмом благодатної для краю роботи”²⁸. У дусі польсько-австрійського порозуміння, що його підтримували на політичному рівні краківські консерватори (так звані станьчики), було відкореговано й скульптурне оздоблення споруди. Ініціатором цього був крайовий маршалок Людвік Водзіцький, який створив площину для львівсько-краківської дискусії та заручився підтримкою членів Академії мистецтв і наук (*Akademia Umiejętności*) у Кракові (головою Академії був тоді Юзеф Майер, антрополог, колишній повстанець) і низки професорів Ягеллонського університету²⁹.

Чи зуміли львів’яни й гості міста відчитати символіку сеймового будинку так, як цього прагнули політичні еліти? Історичні джерела багато говорять про задуми будівничих, але майже нічого – про те, які емоції й думки викликала

²⁶ У 1875 р. український народовецький журнал „Правда” вмістив у рубриці „Новинки” повідомлення, що польський громадський комітет закупив полотно Яна Матейка „Люблінська унія” і подарував його Крайовому віділу, аби той вмістив його в залі засідань нового сеймового будинку. На думку видавців журналу, якщо так станеться, то картина Я. Матейка відіграє позитивну роль у поглибленні національної свідомості українців, бо „буде неустанною пересторогою для русинів стерегтися всяких умов і договорів з поляками” (Правда: письмо літературно-політичне. Львів, 1875. Ч. 20. 18 (30) жовтня. С. 823).

²⁷ Е. В. Цьсарь Франць-Іосифь І. во Львовѣ. День третій – Понедѣлокъ 1 (13) вересня 1880 // Дѣло (Львів). 1880. Ч. 70. 10 (22) вересня.

²⁸ Цит. в оригіналі: „... aby piękny ten gmach stał się przybytkiem zbawiennej dla kraju pracy” (Podróż Najjaśniejszego Pana // Czas (Kraków). 1880. Nr 212. 16 września).

²⁹ Докладніше про це див.: *Grodziski S. Dyskusja o galicyjskich symbolach...* S. 283–289.

будівля Галицького сейму в людини, яка дивилася на неї, скажімо, на зламі ХІХ–ХХ ст. Сеймова споруда, попри розмах, якимось дивним чином не потрапляла ні в поточну публіцистику, ні в спогадову літературу. Про неї майже не писала преса. Як можна припустити, новий сеймовий будинок не виправдав сподівань львів'ян (незалежно від національної приналежності) на появу в місті довершеного архітектурного витвору. Мешканців міста разили, зокрема, „зовнішні вади” споруди, відсутність „гармонійної цілості” в її оздобленні, що були неспівмірні, на думку багатьох, з величезними витратами на будівництво³⁰. Символіка будівлі була важливою, як видається, тільки для вузького кола правлячої національної та політичної еліти. У цьому плані можна стверджувати, що архітектура обслуговувала владу.

Висновок. Символіка будинку Галицького сейму, спорудженого у Львові в 1878–1881 рр., була результатом не тільки фінансових чи мистецьких (естетичних), а й політичних компромісів. Більш чи менш свідомо політичні та інтелектуальні еліти краю прагнули отримати споруду, яка засобами архітектурного простору та уяви мала згуртувати галицьку спільноту навколо ідеї автономії. Замовники будівництва вважали, що сеймова споруда повинна утверджувати напрям історичного розвитку Галичини і регіональну столичність Львова. В історії міста це була перша відверта спроба влади підпорядкувати архітектуру політичним завданням. Найбільший дослідницький інтерес в оздобленні будинку Галицького сейму викликають скульптурні алегорії, які можна було трактувати по-різному. Вони відображали тогочасну доволі рухому ідентичність галицької провінції – між імперськістю та національністю. Іншим ідеологічним компромісом була площина польсько-українських відносин. Сеймова споруда та її символізм, з точки зору польської правлячої більшості, мали вказувати на бажане для польських еліт місце русинів у галицькій спільноті. Його визначали уявлення про річпосполитську єдність, яка поступово зазнавала перетворень на засадах модерного польського націоналізму.

³⁰ L. A. [Abramowicz L.] *Lwów i jego właściwości*. Lwów, 1884. S. 46–48. Згодом Вітольд Шольгіня, львів'янин (до 1946 р.), архітектор і автор популярних оповідок про „польський” Львів, пояснював, що сеймовий будинок споруджено в характерному для свого часу еклектичному, нетворчому архітектурному стилі, й потрібен був час, аби львів'яни звикли до його розкішного вигляду (*Szolginia W. Tamten Lwów*. Wrocław, 1993. Т. III: *Świątynie, gmachy, pomniki*. S. 93–95).

The Building of the Galician Diet (*Sejm*): ambitions, opportunities, meanings

Marian MUDRYI

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Contemporary History of Ukraine,
1 Uniwersytetska str., 79000 Lviv, Ukraine
m_mudryi@yahoo.com*

The symbolics of the Galician *Sejm* building, built in Lviv in 1878–1881 was the result not only of financial or artistic (aesthetic) but also political compromises. Political and intellectual elite of the region more or less consciously sought to obtain the building that was supposed to unite the Galician community around the idea of autonomy by means of architectural space and imagination. The customers of the building considered that the *Sejm* building could approve the direction of the historical development of Galicia and Lviv as a region capital. It was the first explicit attempt of the government to subordinate the architecture to the political task in the city history. The largest research interest in the decoration of the house of the Galician *Sejm* was caused by sculptural allegories that could be differently interpreted. They represented the movable identity of the Galician province – between imperial and national identity. The Polish-Ukrainian relationship was another ideological compromise. The building of the *Sejm* and its symbolism, from the Polish ruling majority point of view, had to indicate to desirable for the Polish elite place of the Galician Ruthenians in the community. It was determined by ideas of the Polish-Lithuanian Commonwealth unity, which was gradually transformed on the basis of modern Polish nationalism.

Keywords: Lviv in 70–80^{ies} of the XIXth century, Galician Diet (*Sejm*), public space, architecture, identity.

Gmach Sejmu galicyjskiego: ambicje, możliwości, znaczenia

Marian MUDRYJ

*Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki,
Katedra Nowoczesnej Historii Ukrainy im. M. Hruszewskiego,
ul. Uniwersytecka 1, Lwów 79000, Ukraina
m_mudryi@yahoo.com*

Symbolika wybudowanego we Lwowie w latach 1878–1881 gmachu Sejmu galicyjskiego była wynikiem nie tylko finansowych oraz artystycznych (estetycznych) kompromisów, ale także tych o charakterze politycznym. Mniej lub bardziej świadomie

polityczne oraz intelektualne elity Galicji pragnęły gmachu, który za pośrednictwem symboliki architektonicznej mógł zmobilizować społeczność galicyjską wokół idei autonomii. Inicjatorzy budownictwa uważali, że sejmowy gmach powinien uzasadniać kierunek historycznego rozwoju Galicji oraz regionalną stołeczność Lwowa. W historii miasta była to pierwsza tak otwarta przez władze próba podporządkowania architektury celom politycznym. W ozdobie gmachu Sejmu galicyjskiego największy interes badawczy wywołują rzeźby alegoryczne, które mogą być różnie interpretowane. Odzwierciedlały one ówczesną, stosunkowo ruchomą, identyczność prowincji galicyjskiej – między tożsamością imperialną a narodową. Kolejnym kompromisem ideologicznym była płaszczyzna stosunków polsko-ukraińskich. Gmach sejmowy i jego symbolizm, z punktu widzenia władz autonomicznych, miał wskazywać na pożądane przez polskie elity miejsce Rusinów w społeczności galicyjskiej. Jego podstawę tworzyły wyobrażenia wokół mitu jedności z czasów Rzeczypospolitej, który to stopniowo przechodził transformację w kierunku nowoczesnego polskiego nacjonalizmu.

Słowa kluczowe: Lwów w latach 70–80. XIX w., Sejm galicyjski, przestrzeń publiczna, architektura, tożsamość.